

Van verering tot viering

Luciakerk Ravenstein in transformatie

In 2020 is de Sint-Luciakerk in het Noord-Brabantse vestingstadje Ravenstein overgedragen van de parochie aan de nieuwe eigenaren. Zij hebben de Stichting Anna Lucia Ravenstein opgericht ter instandhouding en herbestemming van het gebouw. Doel: het sacrale monument voorzien van een duurzame toekomst en teruggeven aan de gemeenschap als maatschappelijk en cultureel ontmoetingscentrum.

TEKST: CARMEN LOUWE FOTOGRAFIE: KEES TERHORST

De opengewerkte testvlakken geven informatie over de opbouw staat van de gewelf- en kapconstructie.

De beschilderde gewelven van de Sint-Luciakerk, vervaardigd door Jos ten Horn en Piet Koppens.

‘Een bijzonder gebouw eer je niet door het leeg te laten staan’

Cor Strik, medeoprichter van de Stichting Anna Lucia Ravenstein, werd naar eigen zeggen al tijdens de eerste ontmoeting met de leegstaande kerk gegrepen door het unieke monument. Het was het begin van een zoektocht naar mogelijkheden voor nieuw gebruik. Want: “een bijzonder gebouw eer je niet door het leeg te laten staan”. “Sacrale geschiedenis en wereldse herbestemming vragen om zorgvuldig afgestemde synergie tussen historie en heden. Voor ons staan beleving, viering en goed gastheerschap centraal in

Hoewel die tekeningen sober van aard zijn, zorgen de opvallende techniek, de talrijke figuren en de optimistische beeldtaal waarin zelfs de zon een lachend gezicht heeft ervoor dat je niet zomaar uitgekeken raakt.

Na fors ingrijpen in de kap- en gewelfconstructie in het begin van de vorige eeuw is een deel van het originele barokke stucwerk verwijderd. De gewelven zijn in de periode 1935-1936 voorzien van hun huidige afwerking. De verschillende

Scheurvorming bij de geboorte van het gewelf.

het toekomstverhaal van de Luciakerk. De kerk zal haar deuren openen voor zakelijke en particuliere bijeenkomsten. Ook maken we met onze cultuurpartners plannen voor programmering. Maar voor het zover is, moet er nog veel gebeuren”.

Houtskoolkunst

De Lucia, gebouwd in 1734, was destijds de enige katholieke kerk in de noordelijke Nederlanden die in barokke stijl is opgetrokken. Het kleurrijke hoogaltaar, het orgel en de tien glas-in-loodvensters vormen met de beschilderingen de hoogpunten van het beschermde kerkinterieur. Bezoekers zien bij binnenkomst direct de schilderingen op het dubbele koepelgewelf en lantaarn.

gewelven en de bijbehorende lijsten zijn met houtskool en een handjevol pigmenten beschilderd, met het wonderlijke kerkinterieur als resultaat.

‘Als ware de pleisterlaag een blad papier’

De houtskoolvoorstellingen zijn vervaardigd door kunstenaar Jos ten Horn (1894-1956) en kunstschilder Piet Koppens (1896-1968), waarbij de stijl van Ten Horn domineert. De tekeningen, alle religieus van aard, zijn bijzonder omdat ze gemaakt zijn als ware het gewelf een blad papier; ze zijn direct op de pleisterlaag aangebracht. De ‘aquarelachtige’ stijl zorgt voor diepgang en gelaagdheid. Van dichtbij zijn de vegen duidelijk zichtbaar; ze zijn gemaakt met vingers en de zijkant

Houtskooltekeningen van ongekeerde kwaliteit

Zicht op steiger, met links onder het teruggeplaatste glas-in-loodvenster.

Glas-in-loodvenster Sint Jozef in restauratie bij Atelier KunstRegie (foto Hylkema Erfgoed).

structie: "Als eerste kom je de beschilderde stuclaag uit de periode 1935-1936 tegen. Op sommige plekken is ook de originele gipslaag nog te traceren. De houten draagconstructie die daaronder verschijnt, is eerst nog verstopt onder een laag kalkmortel, versterkt met dierenhaar. Onder deze kalkmortel tref je de kleine rinkelatjes; verticaal bij de geboorte van de gewelven, verder horizontaal. Het gewelf is aan de achterzijde afgesmeerd met een stuclaag waarin een grote hoeveelheid vezels is verwerkt. Op andere testvlakken wordt de fixerende waslaag en kwetsbaarheid van de schilderijen onderzocht".

Glas-in-loodraam

Dankzij de aanwezigheid van de steigers kon ook één van de glas-in-loodvensters met een grote restauratiebehoefte worden uitgenomen en gerestaureerd. Atelier KunstRegie werkte hiertoe samen met Van Dinther Bouwbedrijf. Het frame van het aan Sint Jozef gewijde venster was hevig geoxideerd, het glas-in-lood vervormd, het gebrandschilderd breukglas en de loodprofielen waren verouderd en diverse loodstrips gebroken. Het venster is gerestaureerd door de originele onderdelen stuk voor stuk schoon te maken. Glas dat niet kon worden gebruikt, is vervangen door gelijksoortig glas en met de hand voorzien van nieuwe brandschilderingen.

De oude loodprofielen zijn integraal vervangen door nieuwe. Na het verloden en solderen zijn de panelen waaruit het venster bestaat dubbelzijdig gekit met speciale glas-in-loodkit die het geheel waterdicht, stevig en toekomstbestendig maakt. Inmiddels is het venster weer teruggeplaatst.

Toekomst

"We blijven het verhaal van dit bijzondere erfgoed vertellen en doen daarbij een beroep op het collectieve bewustzijn en *commitment*", besluit eigenaar Cor Strik.

"Het herbestemmen van een kerk brengt uitdagingen met zich mee. Gelukkig wordt ons initiatief inmiddels breed gedragen en lukt het om ieder seizoen meer geïnteresseerde partners aan boord te krijgen. Via de Club der Lucianen kunnen mensen een structurele bijdrage leveren aan de restauratie van de kerk die zonder deze hulp niet door kan gaan".

De Stichting Anna Lucia Ravenstein is doorlopend op zoek naar donateurs en vrijwilligers die zich willen inzetten voor instandhouding van de kerk.

achter de pleisterlaag en in de achterliggende constructies", verklaart Van Wijnen van Hylkema Erfgoed.

"Hiertoe zijn met speciaal Japans papier delen van het beschilderde stuc nauwkeurig gefixeerd en afgenomen. Zo kunnen we de opbouw van materialen inzichtelijk maken, de hout-aantasting verder onderzoeken en analyseren welke gevolgen deze aantasting heeft voor de sterkte van de kapconstructie. In overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de gemeente werken wij samen met restauratieschilder Willem Coolen, houtonderzoeker MvL-groep, stucwerkspecialist Wijnand Freling en Constructiebureau de Prouw om het onderzoek zo zorgvuldig mogelijk uit te voeren".

Deze lopende onderzoeken vormen de basis voor het restauratieplan. Zo wordt gewerkt aan een 3D-rekenmodel van de kap- en gewelfconstructie. Hiermee kan verder worden bepaald welke constructieonderdelen herstel vereisen en welke delen moeten worden vervangen. Stucexpert Wijnand Freling dook in de opbouw en het materiaalgebruik van de gewelfcon-

van de hand om verzachting en schaduwlijnen te creëren. Uitzonderlijk is het gebruik van verschillende stijlen: in het werk is sprake van Byzantijnse, romaanse, gotische en barokke invloeden.

De tekeningen zijn door de jaren heen vervuild geraakt waardoor de oorspronkelijke kracht enigszins wordt beperkt. Desondanks is het kunstwerk van ongekeerde kwaliteit, een topstuk in het oeuvre van Ten Horn. Door terugkerende constructieve problemen dreigen de kunstwerken samen met de opbouw van de gewelfconstructie en de samenstelling van het stucwerk gewelf verloren te gaan als niet wordt ingegrepen.

Problemen in de kap

Om de problematiek in de gewelf- en kapconstructie in kaart te brengen, werkt een team experts onder supervisie van Hylkema Erfgoed aan een onderzoek. Volgens bouwkundig adviseur Stefan van Wijnen is de kap in de loop van de tijd flink verzwakt.

"Dat komt onder meer door aantasting door houtrot en houtworm. De dragende onderdelen waarmee de kapconstructie op het metselwerk steunt, beschikken niet meer over hun originele kracht. Dat dit ook gevolgen heeft voor het stucwerk, is bijvoorbeeld te zien aan de vele scheuren in vooral de geboortes van het gewelf".

Inkijk in testvlakken

"We hebben een steiger laten plaatsen en op meerdere strategische plekken in de eerste gewelflaag zijn testvlakken geopend. Die maakten het mogelijk een kijkje te nemen

Het gebruik van houtskool en gekleurd krijt resulteert in een aquarel-achtige stijl. De schilderijen zijn ondanks slijtage en vervuiling van hoge kunsthistorische waarde.